

בדבר שלא נגמרה מלאכתו, מבארת הגמרא שני ענינים:

האחד: **מקח שאמר רבי יוחנן אינו קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, דבריו בזה הם כדתניא:**

הלוקח תאנים מעם הארץ — החשודים על המעשרות, וגזרו חכמים להפריש מהן מעשר — **במקום שרוב בני אדם מיבשים אותם ודורסין אותם בעיגול לעשותם** "עגולי דבילה", ונמצא שעדיין לא נגמרה מלאכתו, הרי זה **אוכל מהן עראי**, ואף שנעשה בהן מקח, אין המקח קובע אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.

וכשמעשרין אין מעשרן אלא **דמאי**, היינו בתורת ספק כשאר פירות הלקוחים מעם הארץ, ואין אומרים: הואיל ולא נגמרה מלאכתו, ודאי לא עישרן עם הארץ, ויתחייב לעשרם בתורת ודאי.

ומשום דקסבר האי תנא, יש שמעשרין קודם גמר מלאכה ומדה הנוהגת היא ומעיקר הדין יש לנו לתלות שעישרו, ואין חיובם במעשר אלא מדרבנן ובתורת ספק.

ומבארת הגמרא:

שמע מינה מבריייתא זו תלת:

א. **שמע מינה: מקח אינה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו, ולפיכך אוכל מהן עראי אף "שלקחן" מעם הארץ, וכפי שאמר רבי יוחנן.**

השבת קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו. ולמדה רבי יוחנן מלשון הברייתא שהלל "לעצמו" אוסר, ומשמע מלשון זאת שכל בני דורו חלוקין עליו, והלכה כמותם.

לה-ב **חצר שאמר רבי יוחנן אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, לאפוקי בא רבי יוחנן מדרבי יעקב, הסובר שחצר קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.**

דתנן: המעביר תאנים בחצרו לקצות — בניו ובני ביתו אוכלין מהן עראי, ופטורין מן המעשר. לפי שאין החצר קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ותני עלה: רבי יעקב מחייב שהחצר קובעת בכל אופן, ורבי יוסי ברכי יהודה פוטר.

ולאפוקי משיטת רבי יעקב פסק רבי יוחנן שלא כמותו.

תרומה שאמר רבי יוחנן אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, לאפוקי מדרבי אליעזר: (1)

דתנן: פירות שתרמן עד שלא נגמרה מלאכתן:

רבי אליעזר אוסר לאכול מהן עראי, הואיל ונקבעו על ידי התרומה ואף שלא נגמרה מלאכתן.

וחכמים מתירין, הואיל ולא נגמרה מלאכתן, ורבי יוחנן פסק כחכמים.

ובמקח שאמר רבי יוחנן: אינה קובעת אלא

1. ואף שרבי אליעזר שמותי הוא ופשיטא שאין הלכה כמותו, מכל מקום הואיל ולא מצא מאן

רבי אליעזר בנכנס לחצר, ל"גמור" כשחשכה לו השבת.

שהמקח קובעת אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

רבי יהודה אומר: זה שהחליף כדי לאכול ונגמרה מלאכתו הרי זה חייב במעשר שהמקח קבעתו, אבל זה שהחליף כדי לקצות הרי זה פטור מן המעשר שאין המקח קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

ולאפוקי מדעת תנא קמא ולהשמיענו כדברי רבי יהודה, השמיענו רבי יוחנן, שהמקח אינה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.

הדרן עלך המביא

פרק משילין

מתניתין: (3)

משילין [משליכין, רע"ב ותויו"ט] **פירות** — ששטחן אדם על גגו כדי לייבש ובלבד שראויים הם לטלטול ואינם מוקצה [מאירי] וראה גשמים ממשמשים ובאים — **דרך הארובה** שבגג **ביום טוב** כדי שיפלו לארץ, ולא יתקלקלו בגשם; כי הואיל והשלכה דרך

ב. **ושמע מינה:** רוב עמי הארץ מעשרין הן, מדאזלינן לקולא דקאמר מעשרן דמאי, וחומרא בעלמא היא דאחמור לאפרושי מספיקא שאר מעשרות שנחשדו עליהם [לשון רש"י(2)].

ג. **ושמע מינה:** מעשרין דמאי [ולא ודאי] מעם הארץ, אפילו בדבר שלא נגמרה מלאכתו.

השני: **ולאפוקי** בא רבי יוחנן במה שאמר מקח אינה קובעת אלא בדבר שנגמרה מלאכתו **מזא דתנן:** המחליף [החלפה בין שנים הרי היא מקח הקובעת למעשר] **פירות** — כגון תאנים, שיש האוכלים אותם כמות שהן ונגמרה מלאכתן, ויש המקצים אותם ליבוש ועדיין לא נגמרה מלאכתן — **עם חברו:**

בין שהיתה מטרת החלפתם זה כדי לאכול כמות שהן, ואף זה כדי לאכול, או אף זה כדי לקצות וזה כדי לקצות, או שהחליף זה כדי לאכול וזה כדי לקצות —

בכל אופנים אלו הרי כל אחד חייב במעשר מפני שהמקח קבעתו, ואף זה שלקח את הפירות כדי לקצות ולא נגמרה מלאכתן,

למחצה דאין מעשרין כלל, והוה ליה רוב אין מעשרין, ולא היה לנו להקל בו כשאר דמאי.

3. כהקדמה למשנתנו העוסקת בענין טירחה שלא לצורך האסורה ביום טוב ושבת, מהראוי להקדים את דברי הרמב"ן במהותו של איסור זה:

כתב הרמב"ן בפירושו על התורה [ויקרא כג דן] על הפסוק בחדש השביעי באחד לחודש יהיה לכם שבתון:

דאמר אחר הסובר כן, אמר: לאפוקי מדרבי אליעזר, תוספות בעמוד א.

2. פירוש, דמהכא משמע שכל דמאי אינו ספק השקול, אלא מעיקר הדין יש לנו לומר שמעושר הוא, וחומרא בעלמא החמירו חכמים לעשר את הדמאי.

וביאר הרש"ש: דאילו היה ספק, היה לנו לצרף המיעוט שאין מעשרין קודם גמר מלאכה

הארוכה אינה טירחה יתירה, התירו חכמים לטרוח ולהשליך. (4)

אבל לא בשבת. (5)

ומכסים פירות בכלים מפני הדלף [גשמים הנוטפים מן הגג] שלא ירד עליהם. (6) ואין אומרים טורח שלא לצורך יום טוב הוא, כי התירו לו חכמים טורח זה מפני הפסד ממון [רש"י]. (7)

וכן מכסין ביום טוב מפני הדלף אף כדי יין וכדי שמן, ובגמרא יתבאר מה באה המשנה לחדש בזאת.

ונתניין כלי תחת הדלף לקבל את הדלף בתוך הכלי כדי שלא יטנף את הבית, ואפילו בשבת.

גמרא

אתמר: נחלקו בלשון משנתנו רב יהודה ורב נתן:

חד תני שנה משנתנו בלשון "משילין" פירות דרך ארובה.

6. כתב המאירי: כלומר: אם היו בבית שאין לו עוד מקום לפנותם בלא טורח יתר, או שהיו בגג ואין ראויין לטלטל כגון גרוגרות וצמוקין שלא נתיבשו כל צרכן, או פירות של טבל.

7. בביאור טעם איסור השלת פירות בשבת יש לפרש שני פירושים על פי דברי האחרונים: האחד: מפני שיש בה טירחה שלא לצורך, והותרה ביום טוב מפני הפסד ממון אבל לא בשבת.

השני: הטלטול אסור מגזירת הוצאה, וביום טוב שההוצאה מותרת בו לדעת בית הלל, אף הטלטול מותר בו; וכמבואר סברא וביאור זה בגמרא לקמן לו א.

ומדקדוק לשון רש"י שכתב "ולא אמרינן טורח שלא לצורך יום טוב הוא", רק על הבבא של "מכסים פירות בכלים" ולא בבבא הראשונה, נראה כי הנידון בהשלת הפירות אינו מפני הטירחה, וכן כתב המהרש"א כאן בביאור המשנה.

אמנם לשון רש"י בד"ה משילין "התירו לו לטרוח ולהשליך" משמע שאף ברישא הנדון הוא מפני הטירחה, ויותר נראה כן בדברי רש"י

ובמכילתא ראיתי בפרשת החודש ושמרתם את היום הזה למה נאמר, והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם, אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה, דברים שהן משום שבות מנין, תלמוד לומר "ושמרתם את היום הזה" להביא דברים שהן משום שבות.

ונראה לי שהמדרש הזה לומר: שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביום טוב אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום וכו', לכך אמרה תורה שבתון שיהיה יום שבתה ומנוחה לא יום טורח, ראה עוד שם.

וראה מה שכתב בשו"ת חתם סופר חושן משפט סימן קפה.

4. ולא התירו אלא דרך ארובה שאינו צריך להגביה את הפירות כדי להשליכן, אבל אם היה הגג מוקף מחיצה או שהיה חלון בכותל וצריך להגביהן ולהשליכן שטירחה יתירה היא, אסור לטרוח בהן, כדלקמן, רש"י.

5. טעם האיסור בשבת יתבאר בהערה הבאה.

וחד תני שנה משנתנו בלשון "משחילין" פירות דרך ארוכה.

אמר מר זוטרא: הן מאן דתני "משילין" לא משתבש אין לשון זו משובשת, כי אכן לשון הפלה והשפלה היא.

והן מאן דתני "משחילין" לא משתבש, שאף היא לשון השפלה.

ומוכיח מר זוטרא שלשונות אלו לשון הפלה והשפלה הן:

מאן דתני "משילין" לא משתבש, דהרי כתיב בתוכחה שבפרשת כי תבוא: זיתים יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוך כי "ישל" זיתך, [נפיל את פירותיו קודם בישולם], הרי שלשון הפלה היא.

ומאן דתני "משחילין" לא משתבש, דהרי תנן במסכת בכורות בין מומי הבכור: השחול והכסול, ומפרשת המשנה: "שחול" היינו שנשמטה יריכו, שוקיו היו שוות מתחלה ונשמטה אחת מהן ממקום חבורה, והושפלה עד שנעשית גדולה מחברתה,

[מאירי], הרי שלשון השפלה היא; "כסול" היינו שאחד מירכותיו גבוהה מחברתה.

אמר רב נחמן בר יצחק: אף מאן דתני "משירין" לא משתבש, ואף מאן דתני "משחירין" לא משתבש, ואף מאן דתני "משירין" לא משתבש, כי אף אלו לשונות הפלה והשפלה הן.

ומוכיח רב נחמן בר יצחק כי אף אלו לשונות השפלה והפלה הן:

מאן דתני "משירין" לא משתבש, דהרי תנן: רבי ישמעאל אומר: נזיר האסור בגילוח שערותיו, לא יחוף ראשו באדמה, מפני ש"משיר" [מפיל] את השער⁽⁸⁾, הרי שלשון הפלה היא.

ומאן דתני "משחירין" לא משתבש, דהרי תנן: השחור [תער], והוא עשוי משני חלקים בית יד וסכין, רש"י ומאירי] והזוג של ספרים [מספרים כעין שלגו שיש להם שני סכינים והן מתפרקות זו מזו, ולכן נקראים "זוג"]. אע"פ שנחלקו זו מזו, הרי הן טמאין כיון שעדיין כלי הן, שראויות כל אחת מהן

הואיל ובתחילת המשנה שנינו "אבל לא בשבת", ובסופה שנינו "בשבת", משמע כי האמור בסוף המשנה קאי הן על המציעתא והן על הסיפא. ודעת הפני יהושע, כי אף לדעת רש"י מותר אף בשבת, ראה שם.

8. וכל שכן שלא יסרוק במסרק, ואם עשה כן עבר על עשה של "גדל פרע שער ראשו", שאף על פי שאינו מתכוין להשרה, אי אפשר בלא השרה, ואינו לוקה, מאירי.

שבת קכד א ד"ה לא קשיא; וכן כתב במשנה ברורה; והפני יהושע והרש"ש הזכירו בענין זה "עובדין דחול".

ויש לצדד שפירוש המשנה תלוי בשני תירוצי הגמרא לקמן לז א, וכפי שיתבאר שם בהערות. ב. כתבו הרא"ש והטור, כי שיטת רש"י היא, שאף כיסוי פירות מפני הדלף אינה מותרת אלא ביום טוב, והיינו משום שכן משמע מלשוננו שכתב "טורח שלא לצורך יום טוב הוא"; אך הביא מדברי הר"י לא כן, אלא מה שאמרו בהמשך המשנה "בשבת" קאי גם על זה, כי

לשימוש בפני עצמה.⁽⁹⁾

הרי למדנו שהתער "המפיל" את השער, נקרא "שחור" על שם שמשחיר את השער.

ואף מאן דתני "מנשירין" לא משתבש, דהרי תנן: מי שנשרו כליו במים [נפלו בגדיו למים] בשבת מהלך בהם ואינו הוישש שמא יאמרו שכיבסן בשבת.⁽¹⁰⁾

אי נמי יש להוכיח שנשירה לשון נפילה היא⁽¹¹⁾, מהא דתנן: איזהו לקט שיש להניחו לעניים: הנושר [נופל] בשעת קצירה.

כאן שבה הגמרא לפרש את הדין השנוי במשנתנו:

תנן במשנתנו: משילין פירות דרך ארוכה ביום טוב:

ומפרשינן: עד כמה פירות אין הדבר חשוב טירחה יתירה ומותר להשילם ביום טוב?

אמר רבי זירא אמר רבי אסי: ואמרי לה, אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: באותה מידה ששנינו במסכת שבת בענין אחר.

דתנן: מפנין בשבת ארבע וחמש קופות [של שלש סאין כל אחת, תוספות שבת קכו ב]⁽¹²⁾ של תבן ושל תבואה מפני האורחים שהזמינם לסעודה ואין להם מקום להסב, וכן מפנין אותן מפני ביטול בית המדרש, שאין לתלמידים מקום לישב, ומפנה את התבן והתבואה להכין להם מקום. וכשיעור הזה הוא שהתירו אף כאן.

ותמהינן: ודלמא שאני התם שהתירו חכמים שיעור גדול כזה, כיון דאיכא בטול בית המדרש או לכבוד האורחים, אבל הכא דליכא בטול בית המדרש ואף לא כבוד אורחים אלא הפסד ממון בעלמא, שמא לא התירו חכמים לטרוח בשיעור גדול כזה?!

אי נמי יש לך לחלק נידון משנתנו מהמשנה בשבת, ולומר, שלא התירו במשנתנו לטרוח בשיעור גדול כזה, כי התם — שלענין שבת אנו דנין — היינו טעמא דארבע וחמש קופות שרי, משום שבת דהמירא שבת החמורה שהרי יש בה סקילה בעשיית מלאכה, ולא אתי לזלזולי ביה, אין לחוש שמא יבואו מתוך כך לזלזל בשבת החמורה. אבל יום טוב דקיל [קלה היא], שהרי אין

9. תמהו התוספות: הרי בית היד אינו ראוי למאומה בלא התער?!

ולפיכך פירשו, שהשחור אינו תער אלא מספרים קטנות, ועל כן אף השחור שנחלק מטמא כל חלק בפני עצמו.

10. כן פירש רש"י, ויש ראשונים שפירשו: ואינו חושש שמא יסחוט.

11. ביארו התוספות, שלכך הוסיפה הגמרא

ראיה נוספת, כי יש לדחות את הראיה הראשונה ולפרש מה ששנינו "מי שנשרו כליו" שאין פירושו "נפלו כליו" אלא לשון שרייה במים, וכפי שאכן פירש רש"י במקומו; ועל כן הביאה הגמרא ראיה נוספת שלשון נשירה הוא לשון נפילה.

12. בגמרא שבת קכו ב תמהינן: השתא חמש מפנין ארבעה מיבעיא?!

אמר רב חסדא: ארבע מחמש וחמש מאוצר

בעשיית מלאכה אלא מלקות ולא מיתה, ויש לחוש שמא אתי לזולתי ביה, ולפיכך שמא לא שרינן כולי האי, [גירסת המאירי].⁽¹³⁾

אי נמי יש לך לחלק לאידך גיסא ולומר, כי אדרבה יש כאן להקל יותר מאשר שם, כי התם היינו טעמא דליכא הפסד ממון, אבל

הכא דאיכא הפסד ממון שמא אפילו טובא [יותר מארבע וחמש קופות] נמי התירו חכמים!?⁽¹⁴⁾

ועוד ספק אחר מסתפקת הגמרא בדין א-17 משנתנו:

ולפיכך ביום טוב שאף ההוצאה מותרת לא אסרו את הטלטול וכמפורש בגמרא דלקמן; אבל לענין טירחה יתירה יש לאסור יותר ביום טוב מהטעם המבואר בגמרא.

14. ואם תאמר, והרי אנו רואים במשנתנו שהחמירו חכמים מפני הפסד ממון יותר מאשר ביטול בית המדרש וכבוד האורחים; שהרי השלת פירות מפני הפסד ממון לא התירו אלא ביום טוב וכמו ששינו במשנתנו "אבל לא בשבת", ואילו מפני בטול בית המדרש וכבוד האורחים, התירו אפילו בשבת!?

קושיא זו הקשה המהר"ם שיף, ולדעת המבאר שם לא יישב כלום.

אך יש לפרש דבריו, שכוונתו ליישב על פי מה שהביא בהמשך דבריו בשם המהרש"א [הנזכר לעיל בהערה], שאיסור השלת פירות בשבת אינו משום טירחה אלא מגזירת הוצאה, וכיון שכן לא מצאנו שלא יקלו חכמים משום הפסד ממון כשם שהקילו מפני בטול בית המדרש, אלא שאף בשבת מותרת הטירחה מפני שיש בה הפסד ממון, ומטעם אחר הוא שאסרוהו בשבת.

ומשאר דברי המשנה שהקילו טירחה מפני הפסד ממון רק ביום טוב ולא בשבת, והרי שמפני בטול בית המדרש הקילו יותר, אין להקשות אלא לפי דעת הרא"ש בדעת רש"י, שבכל דברי המשנה אנו מקילים רק ביום טוב, אך לדעת הרא"ש עצמו ולהפני יהושע אף בדעת רש"י, הרי שאף בשבת הקילו בטיחה מפני

גדול; פירוש: אם לא היה שם אלא כשיעור חמש קופות לא יפנה אלא ארבע קופות, ואם היה אוצר גדול הרי זה מפנה חמש קופות, שאסור לגמור את האוצר כולו שמש יבוא להשוות גומות [ראה גם בהמשך הגמרא כאן]. אבל יותר מחמש לא דחיישינן לטירחא.

ובגמרא שם מפרש שמואל באופן אחר, וסוגייתנו כרב חסדא, וכמו שכתב הרשב"א. ובהמשך הסוגיא יתבאר, אם אף בנדון משנתנו אסרו חכמים לפנות את האוצר כולו.

13. א. כתב המאירי: ואין גורסין "כלל כלל לא" כמו שנמצא בקצת ספרים, שהרי בהדיא אמרינן משילין, וראה בפני יהושע מה שכתב בישוב גירסתנו; [ועיין עירובין י א ברש"י ד"ה כלל כלל לא].

ב. הקשה הרשב"א: והרי ממשנתנו מוכח שיש להחמיר בשבת יותר מביום טוב, שהרי לא התירו במשנתנו להשיל פירות אלא ביום טוב ולא בשבת!?

ותירץ: ונראה לי, דבעיקרי המלאכות טפי שרי ביום טוב מבשבת בעיקרן, דבשבת כל מלאכה אסורה וביום טוב כל מלאכת אוכל נפש מותרת, אבל מה שהותר קצתו כאן וכאן, יותר יש להחמיר ביום טוב מבשבת, דילמא כיון דקיל אתי לאקולי ביה טפי, וכענין שאמר רב נחמן לעיל ב ב במקצה.

ואף מהרש"א הקשה כן, ותוכן תירוצו: כי איסור השלת הפירות בשבת הוא משום הוצאה, וכפי שמבואר בגמרא לקמן והובא בהערה לעיל,